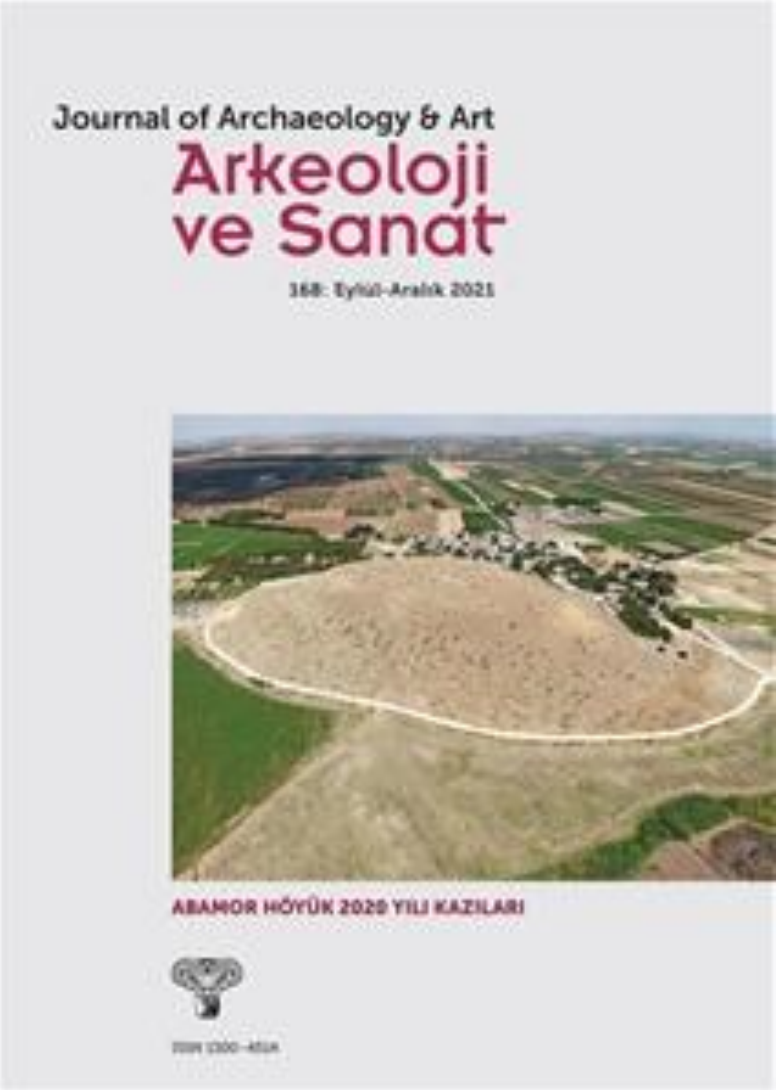

Arkeoloji ve Sanat Dergisi Sayı 168

Yayınevi: Arkeoloji Sanat Yayınları

ISBN: 13004514-168

Yazar: Kolektif

Cilt tipi: Karton Kapak

İçindekiler :

- **Asuman Kapuci** - A Cultural Model of Production and Trade in Western Anatolia During the Early Bronze Age
- **Süheyla İrem Mutlu – Semih Mutlu – Celal Uludağ** - Abamor Höyük 2020 Yılı Kazıları
- **Bahattin Çelik – Yusuf Albayrak** - Soğmatar'dan İlk Tunç Çağı İnsan Yüzü Biçimli Kaya Mezarı
- **Ebru Akçapınar Sezer – Cemil Zalluhoğlu – Tolga Kaan Kıyak** - Dijital Çine-Tepecik Projesi Kapsamında Seramik Buluntuları Üzerindeki Uygulamalar ve Değerlendirme
- **Engin Akdeniz** – Barış Gür - Kentsel Bir Arkeolojik Miras: Akhisar Hastane Höyüğü
- A**hmet Çelik** - Öncesi ve Antik Çağ Gelişimiyle Hermes ve Oluşumunda Özellikle Anadolu Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
- **Abdullah Kasım Sonkaya** - Manisa Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir Mezar Steli
- **Erhan Aydoğdu – Ali Kazım Öz – Mehmet Güven Koçak** - Analytical Investigation of Two Kouroi in Ephesus Museum
- **Mehmet Bezdan – K. Emrah Erginer – Osman Erkurt – Burak Göksu** - Arkeolojik Veriler Işığında İnşa Edilen Fenike Gemisinin İncelemesi
- **Boni Petrunova** - The Treasures of Kaliakra Northern Bulgarian Black Sea Coast
- **Yıldız Akyay Meriçboyu** - Ephesos'ta Tanrıça Leto İnancı
- **Nezih Başgelen** - Sardis Bintepeler Krali Nekropolü Tümülüslerinde İş Makinalı Defineci Tahribatı

Kentsel Bir Arkeolojik Miras: Akhisar Hastane Höyüğü

Engin Akdeniz – Barış Gür

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Orcid No: 0000-0001-9217-7302, engin.akdeniz@deu.edu.tr – Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü. Orcid No: 0000-0002-9031-9159, peace_gur@hotmail.com

AN URBAN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE: AKHİSAR-HASTANE HÖYÜĞÜ

Abstract

The Hastane Höyük is in the center of Akhisar district, province of Manisa's. It is understood that the early settlements had continued beginning from the Late Neolithic Period. The mound became a serious damage because of massive construction works at modern times. It was determinde as a result of technical research the mound is 355 metres in size towards northeast to southwest; 360 metres towards east and west and 10 metres high in Akhisar Kethüda neighborhood. However, a small part of it has been taken under the protection of archaeological site. The purpose of the excavations here is to understand the archaeological potential in Thyateira as well as to evalute it as a cultural heritage and to open the ruins on the mound to visitors and bring to tourism.

Keywords: Manisa, Akhisar, Thyateira, Hastane Höyüğü, Urban Archaeology.

Öz

Hastane Höyüğü, Manisa İli Akhisar ilçe merkezindedir. Yerleşimin Son Neolitik Dönem'den başlayarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Höyük, modern zamanlarda yoğun imar faaliyetleri nedeniyle ciddi bir tahribata uğramıştır. Yapılan teknik incelemeler sonucunda höyüğün Akhisar Kethüda Mahallesi'nde kuzeydoğu-güneybatı yönünde 355 m, doğu-batı yönünde ise 360 m boyutlarında ve yaklaşık 10 m yüksekliğinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte küçük bir bölümü arkeolojik SİT kapsamında koruma altına alınmıştır. Akhisar Hastane Höyüğü'ndeki kazıların amacı, Thyateira'daki arkeolojik potansiyeli anlamanın yanı sıra kültürel miras olarak değerlendirmek ve höyük üzerindeki kalıntıları ziyaretçilere sunarak turizme kazandırmaktır.

Anahtar Sözcükler: Manisa, Akhisar, Thyateira, Hastane Höyüğü, Kentsel Arkeoloji.

Ülkemizin en işlek yol güzergahlarından olan İzmir-İstanbul karayolu kıyısında, kilit noktada yer alan Manisa'nın Akhisar İlçesi ve yakın çevresi tarihöncesi dönemlerden itibaren iskân edilmiştir (Res. 1). Antik ve Geç Antik dönemdeki Thyateira'nın (Thyatira) kurulduğu bu topraklarda Antik Çağ öncesine ilişkin ilçe merkezinin yerleşim tarihi hakkındaki bilgilerimiz arkeolojik çalışmalar başlamadan önce sınırlıydı (Res. 2-4). Akhisar ilçe merkezinde Antik Çağ öncesine ait bir yerleşimin olabileceği ilk defa Manisa Müzesi tarafından 1990'lı yılların başında Hastane Höyüğü'nde yapılan bir kazıyla anlaşılmıştır. 1990'ların başında Akhisar'ın giderek artan nüfusunun ihtiyacını karşılayamayan hastaneye yeni binalar ilavesi gündeme geldiğinde Manisa Müzesi'nde

* Araştırma. Makale geliş tarihi: 01.09.2021; Makale kabul tarihi: 06.10.2021

uzman arkeolog olarak çalışan Rafet Dinç ve Mehmet Önder'in görevlendirilmesiyle Hastane Höyüğü'nün güneybatı kesiminde kısa süreli arkeolojik bir kazı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kazıda bir gladyatör mezarı açığa çıkarılmış, bu sırada dolgu toprak içinden İlk Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek buluntuları da ele geçmiştir. Manisa Müzesi'nin yaptığı bu çalışmalar, arkeolojik kazılar başlamadan önce, höyüğün erken dönemleri hakkındaki sınırlı bilgileri oluşturmaktadır[1] (Satış 1994: 151; Akdeniz 2012: 25 vd.).

Hastane Höyüğü, Topografyası ve Höyüğün Yayılım Sahası

Hastane Höyüğü yükseltisi bir bütün hâlinde ilk defa 1934 yılına ait Akhisar ilçe yerleşim planı[2] üzerinde gösterilmiştir (Res. 5). Bu planda höyüğün neredeyse eksiksiz bir şekilde tüm yayılımı işlenmiş, günümüzde olduğu gibi höyüğün yer aldığı mahalle "Kethüda Mahallesi" şeklinde adlandırılmıştır. Plan incelendiğinde, ilk defa hangi tarihte yapıldığı bilinmeyen ancak haritanın yapıldığı yıllarda "köşk" olarak adlandırılan yapının höyüğün üzerinde yer aldığı, höyüğün etrafını çeviren üç sokağın da "Köşk Sokağı" adıyla anıldığı görülmektedir. Akhisar halkı arasındaki "köşk" adlandırması daha sonra höyük civarında yaşayan mahalle sakinlerine yönelik "köşklüler" tanımlamasının da temelini oluşturmuştur. Tarihsel kayıtlara göre köşkün yer aldığı arazi ilerleyen dönemlerde Selimzade Ahmet Ragıp Bey'in mülkü olmuş ve kökün bulunduğu yere 1892 yılında çok daha büyük bir bina inşa edilmiştir (Satış 1994: 336). Bu binada bir süre Ragıp Bey ile büyük oğlu Mehmet Bey oturmuştur. 1934 tarihli Akhisar ilçe yerleşim planında gözüken yapı bu ikinci bina ya da aynı binanın genişletilmiş hâli olmalıdır.

Höyüğe adını veren Devlet Hastanesi'nin inşaatı 1950 yılında başlayıp 1954 yılında tamamlanmıştır (Res. 6). İlkin 70 yatak kapasiteyle hizmete açılan bu küçük hastane ilçenin ihtiyacını karşılamayınca giderek büyütülmüş yatak sayısı 178'e çıkarılmıştır. 1976 yılında ise ek binalar inşa edilerek son şeklini almıştır. Böylece hastane binaları ve bahçesi höyük zirvesinde geniş bir alanı kaplamıştır. Höyüğün üzerindeki en ciddî tahribat devlet hastanesi binası ile eklentilerinin yapımı sırasında yaşanmıştır. Ayrıca hastanenin istinat duvarları ve yol yapımı çalışmaları sebebiyle de höyük topografik yapısını büyük oranda kaybetmiştir. Höyüğün topografik yapısındaki en büyük değişim batı-güneybatı bölümünde gerçekleşmiştir. Burada, dışarıdan getirilen molozla kademe doldurulmasıyla 3 büyük seki oluşturulmuştur. Höyüğün doğu, kuzey ve güney kısımları ise büyük ölçüde modern yerleşimin altında kalmıştır.

Res. 1: Akhisar Thyateira Hastane Höyüğü'nün Batı Anadolu'daki konumunu gösterir harita (Çizim: Arkeolog Esin Biberoğlu).

Höyük, bugünkü ova seviyesinden yaklaşık 10 m yükseklikte yer almasına karşın üzerinin Devlet Hastanesi binaları, çevresinin ise modern konutlar tarafından adeta kuşatılmasından dolayı, 1959-60'da bölgede kapsamlı yüzey araştırmaları yapan D. French'in çalışmaları da dâhil olmak üzere önceki arkeolojik araştırmalarda tespit edilememiştir (French 1969).

Yukarıda bahsedilen müze kazısının ardından höyüğün arkeolojik potansiyeli anlaşılınca yerinde bir girişimle höyüğün arkeolojik SİT kapsamında korunması için çalışmalar başlatılmıştır. Bu iyi niyetli çabaya karşın SİT önerisi yapılırken höyüğün gerçek yayılım sahası dikkate alınmamış, yalnızca hastane bahçesinin duvarları sınır kabul

edilerek arkeolojik SİT sınırı çizilmiştir. Höyüğün gerçek yayılım sahasını kapsamayan bu öneriyle kuzey güney 120 m, doğu batı 110 m ölçülerindeki bir alan arkeolojik SİT kapsamında koruma altına alınmış olsa da höyüğün 3/2'sini oluşturan, özellikle kuzeye ve doğuya doğru çok daha geniş yayılım sahası korumasız bırakılarak SİT alanı dışında kalmıştır. Bu süreçte çevredeki mahallelerde daha önceden var olan tek katlı yapıların bir kısmı yıkılarak yerlerine çok katlı yapılar inşa edilmiş, höyük modern yapılar tarafından adeta kuşatılır hâle gelmiştir.

Gerek kazı öncesinde gerekse kazılar devam ederken höyüğün gerçek boyutlarını tespit etmek amacıyla çevrede yapılan basit bir gözlem dahi höyüğün bahsedilen 120x110 m ölçülerinden çok daha geniş olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Bunun üzerine höyüğün gerçek yayılım sahasını tespit etmek amacıyla topograf Agah Şerif başkanlığındaki ölçüm ekibiyle birlikte yaptığımız ölçüm ve incelemeler, höyüğün gerçek boyutlarının kuzeydoğu-güneybatı yönünde 355 m, doğu-batı yönünde ise 360 m olduğunu göstermiştir (Res. 7). Bu yayılım sahası içinde yalnızca Antik ve Geç Antik Dönemler olmayıp Akhisar'daki ilk Türk-İslâm yerleşim sahasını da vardır. Hastane Höyüğü'nden çıkarılan pek çok devşirme parçanın kullanıldığı, Köfünlü (Kara Mehmet) Camii'nin (Res. 8-10) höyüğün doğu yayılım sahasında, hangi tarihte inşa edildiği bilinmeyen ancak bir bölümünün höyükten taşınan devşirme taşlarla yapıldığı anlaşılan giriş kısmı ve kapısı sağlam durumdaki sinagog kalıntısının (Res. 11) ise höyüğün güneydoğu yayılım sahası içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Halk arasında Köhne Camii adıyla da anılan (Tezcan 1999: 148, dn. 46) yapının kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte, 1316 tarihi önerilmektedir (Şahin 2017: 361). Köfünlü Camii, haziresinde 1489 yılına ait mezar taşı bulunan Pîrî Cân Azîz tarafından 1488 yılında kapsamlı bir onarım geçirmiştir (Satış 1994: 339).

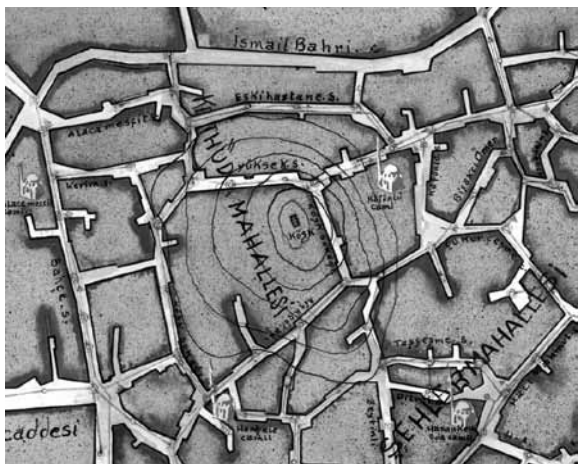
Res. 2: Akhisar Hastane Höyüğü'nün güneybatıdan görünümü (Kaynak: Akhisar Belediye Başkanlığı).

Res. 3: Akhisar Hastane Höyüğü'nün batıdan görünümü (Kaynak: Türk Hava Kurumu, Akhisar Şubesi).

Res. 4: Akhisar Hastane Höyüğü'nün güneybatıdan görünümü (Thyateira kazı arşivi).

Res. 5: 1934 yılına ait Akhisar ilçe planı üzerinde Hastane Höyüğü ve çevresi (Kaynak: Akhisar Belediye Başkanlığı).

Res. 6: Akhisar Devlet Hastanesi ana binasının 1950-1954 yılları arasında inşaatı sırasında çekilen fotoğraf, arka planda 'köşk' adıyla anılan yapı görülmekte. (Kaynak: Akhisar Belediye Başkanlığı).

Res. 7: Akhisar Hastane Höyüğü'nün yayılım sahası (Siyah ile gösterilen SİT alanı ilan edilen bölümü) (Thyateira kazı arşivi).

Res. 8: Kethüda Mahallesi, Köfünlü Camii (Thyateira kazı arşivi).

Res. 9: Kethüda Mahallesi, Köfünlü Camii (Thyateira kazı arşivi). **Res. 10:** Kethüda Mahallesi, Köfünlü Camii (Thyateira kazı arşivi).

Caminin ön cephesindeki sütunların ve diğer devşirme mermerlerin, hemen batısındaki Hastane Höyüğü'ndeki yapılardan taşınmış olduğu düşünülmektedir.

Köfünlü Camii çevresindeki çok daha geç dönemlere ait tek ve iki katlı konutlar incelendiğinde bunların bir bölümünün Evliya Çelebi'nin "kale" olarak adlandırdığı yapıya ait sur taşlarının kullanılarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı sokakta ve çevresinde geç dönem sivil konut örnekleri dışındaki bazı noktalarda surların alt taş sıralarına ait olabilecek kalıntılar vardır (Res. 12).

Dolayısıyla kaç defa yenilendiği kesin olarak anlaşılamayan Akhisar Kalesi'ne (1671'de Akhisar'a gelen Evliya Çelebi'ye göre; Emecen 1989: 216) ait sur duvarlarının bir dönem Köfünlü Camii çevresini de içine aldığı anlaşılmaktadır. Miladi 1427 tarihinde Paşa Ali Bey'in oğlu Sasa Bey tarafından yaptırılan Sasa Bey (Şehir) Hamamı'nın (Res. 13) bu sur sisteminin içinde yer alıp almadığı bilinmemektedir. Hamamın yer aldığı topografya, höyük yükseltisinin bitip ova seviyesinin başladığı alana denk gelmektedir. Yakın zamanda restorasyonu tamamlanan bu hamamın köşesinde yer alan Osmanlıca yönlendirme tabelası da sıva altında kalmıştır (Res. 14). Yönlendirme tabelasındaki Osmanlıca yazıda "tabakhaneler sokağı" ifadesi yer almaktadır. Bu yazı, pek çok vesikada söz edilen Akhisar'da Osmanlı Dönemi'ndeki deri işçiliğiyle ilgili önemli bir belge niteliğindedir. Höyüğün güneyindeki bir noktada bu işle uğraşan işyerlerinin varlığını gösterir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin Akhisar kısmı "Evsâf-ı Kal'a-i Akhisâr (Akhisar Kalesinin Vasıfları)" başlığını taşımaktadır (Dağlı vd. 2005: 35; Tezcan 1999: 64-71). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde "1007 senesinde (1598) Celâlî Karayazıcı ile kardeşi Deli Hasan'ın korkusundan padişah fermanı ile vilâyet halkının toplanıp Eğre fatihi Sultan III. Mehmet zamanın-

Res. 11: Kethüda Mahallesi, sinagog girişi (Thyateira kazı arşivi); **Res. 12:** Kethüda Mahallesi, 45. sokak, höyüğün güneydoğu uzantısı (Thyateira kazı arşivi).

Res. 14: Sasabey Hamamı köşesindeki Osmanlıca yazı, günümüzde sıvanın altında kalmıştır (Kaynak: Safiye Akdeniz).

Res. 13: Sasabey Hamamı (Thyateira kazı arşivi).

da yenilenen bu kaleyi inşa eden kişiler ile konuşup onların aktardıklarına göre not ettiğini (yazdığını)" belirtir. Kalenin "yakın zamanda inşa edildiğini, Vali Macar Ali Paşa eliyle, bir düz geniş ovanın, yuvarlak şekilli bir alçak duvarlı ve kapılı, kuleli, faydalı ve fazla uzun olmayan bir kale olduğunu" vurgular. Ancak daire şeklinde yağmur mazgal deliklerinin var olduğunu, bunların büyüklüğünün sekiz bin altı yüz adım olduğunu ve tüm kulelerin kiremit örtülü birer toplu, bakımlı burçlar olduğunu, amma iç el olması sebebiyle kale muhafızı ve askerlerinin olmadığını, fakat bakım ve onarımı için vakıfların çok olduğunu[3]" belirtir.

Akhisar Kalesi sur duvarlarının onarımıyla ilgili olarak, bu coğrafyayı da etkileyen Celâlî isyanlarına dikkat çekmek gerekmektedir. Celâlî isyanlarının 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akhisar'ı da etkisi altına almaya başladığı bilinmektedir. Akhisar'ın 1603 yılında Celali isyanları nedeniyle yağma ve tahrip edildiğini belirten araştırmacılar da vardır (Şahin 2017: 361). Bu karışıklıklar dolayısıyla civardaki halkın bir kısmının ilçe merkezine göç ettirilmesiyle nüfusun arttığı, güvenlik endişesiyle 17. yüzyılın başında şehir surlarının onarıldığı bilinmektedir.

Arkeolojik Çalışmalar

2011 yılında başlayan Thyateira kazıları ve restorasyon çalışmaları kapsamında Tepe Mezarlığı dışında kazıların sürdürüldüğü ikinci alan Hastane Höyüğü'dür. Kazının ilk yılından başlamak üzere haritalandırma ve jeofizik çalışmalarının ardından ikinci yılında höyükteki tabakalanmayı anlamak amacıyla farklı noktalarda kazılar gerçekleştirilmiştir.

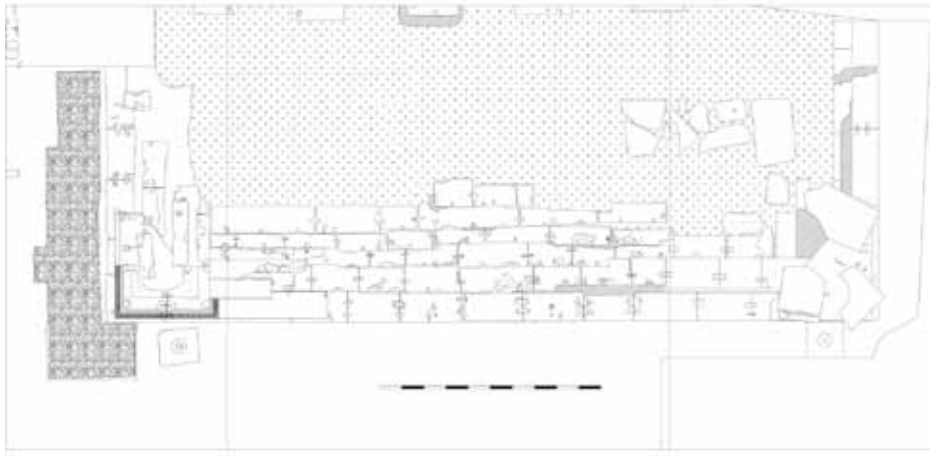
Akhisar ilçe merkezindeki prehistorik ve protohistorik dönem yerleşimini bulmak amacıyla başlatılan Hastane Höyüğü kazılarında tabaka buluntusu olmayıp dolgu içinden çıkarılan en erken çanak çömlek parçaları Son Neolitik Dönem'e aittir. Benzer şekilde Son Kalkolitik parçalar da dolgu toprak içinden ele geçmiştir. Höyüğün güneybatısındaki en alçak seviyede yer alan L28 ve M28 açmaları özellikle erken dönem kültürlerinin bir bölümünün, İlk Tunç Çağı'na ait birkaç evrenin kazıyla tespit edilebildiği tek noktadır. Bu durum kazının ilerleyen yıllarında bizlere, höyüğün zirve kısmındaki tapınak inşaatı öncesinde ciddi bir müdahale olduğunu, bu durumda da erken dönem tabakalarının tapınağın yapımıyla bağlantılı işlemler nedeniyle yer yer tahrip edildiğini göstermiştir. Orta ve Son Tunç Çağlarına ait çanak çömlek parçalarının çok yoğun bulunmasına karşın mimari tabakanın tespit edilememiş olması da yine bu durumun sonucu olmalıdır.

Hastane Höyüğü'nün Antik Çağ içinde bir süre Thyateira kentinin akropol sahası, bir süre ise höyüğün tamamının ya da en azından belli bir bölümünün nekropol alanı olarak kullanıldığı kazılar başlamadan evvelki yayınlarda ifade edilmekteydi (Duyuran 1974: 20; Satış 1994: 151). Bu durumun netlik kazanmasına yönelik olarak sürdürülen kazılarda höyüğün zirvesinde, hastanenin bahçe kısmında ilkin bir sunak ya da tapınağa ait olduğu düşünülen, ancak kazıların ilerlemesiyle bir tapınağa ait olduğu anlaşılan kalıntılara ulaşılmıştır (Res. 15-17).

İlk defa Hellenistik Dönem sonlarında inşa edildiği anlaşılan, doğu-batı doğrultusunda uzanan bu yapının kalıntılarının bir bölümü ile yapının doğu girişini oluşturduğu anlaşılan

Res. 15: Akhisar Hastane Höyüğü üzerindeki tapınağın güneydoğudan görünümü (Thyateira kazı arşivi).

Res. 16: Tapınağın doğu yönündeki giriş kısmı (Thyateira kazı arşivi).

Res. 17: Akhisar Hastane Höyüğü, tapınağın güneydoğu köşesi (Thyateira kazı arşivi).

Res. 18: Akhisar Eski Devlet Hastanesi'nin aktif olduğu dönemdeki durumu (Thyateira kazı arşivi); **Res. 19:** Akhisar Eski Devlet Hastanesi binalarının yıkımı (Thyateira kazı arşivi).

krepis sıraları ortaya çıkarılmaya başlanmıştır (Akdeniz vd. 2015: 129-130; Akdeniz ve Erön 2016: 83-84). Çalışmalarda yapının doğu cephesindeki *krepis* sıralarından altı tanesi yerinde tespit edilmiştir. Söz konusu basamakların görülen kısımları 21 cm yüksekliğinde ve 43.1 cm derinliğindedir. Taş sıralarının uzunluğu yaklaşık 80 ila 140 m arasında değişmektedir. *Krepis* sıralarının dışarıdan görülen bölümleri mermer malzemeden, altta kalan bölümlerinin ise kumtaşından yapıldığı düşünülse de yapılan jeolojik incelemelerde söz konusu taşların dasit olduğu anlaşılmıştır[4]. Basamaklar birbirlerine demir kenetlerle bağlanmıştır. Demir kenetler 19 ila 20 cm uzunluğunda, en geniş kısmında 3 ila 4 cm genişliğindedir. 2019 kazı sonuçlarına göre açığa çıkarılan kısmıyla tapınak, 19 m genişliğinde ve 27.2 m uzunluğundadır. Höyüğün zirvesinde bu yapı dışında henüz herhangi başka bir kamusal yapı tespit edilmemiştir. Ancak özellikle güney-güneydoğu kısmında kazılmayan büyük bir alan vardır. Bu alanda farklı kamusal yapıların yer alması muhtemeldir.

Höyük yükseltisinin bir dönem nekropol olarak kullanıldığına ilişkin olarak yürütülen kazılarda ise farklı özelliklerde 67 mezar (69 defin) açığa çıkarılmıştır. Bununla birlikte mezar inşa tekniğinin dönemsel saptama yapılabilecek özellikler sergilememesi, bu mezarlara pek fazla armağan bırakılmaması, bırakılanların arkeolojik değerlendirme yapmak açısından yetersiz olması mezarların tarihlendirmesini güçleştirmektedir (Akdeniz vd. 2015: 127-129; Akdeniz ve Erön 2016: 83). Üç farklı dönemde defin yapıldığı anlaşılan mezarlıkta bu üç dönem içinde şu an için kesin olarak tespit edilebilen tarih MS 10-12. yüzyıl arasıdır.

Sonuç

Son Neolitik Dönem'den itibaren yerleşildiği anlaşılan Akhisar Hastane Höyüğü'nün kuzeydoğu-güneybatı yönünde 355 m, doğu-batı yönünde ise 360 m bir alanı kapladığı, prehistorik ve protohistorik dönemlerin ardından Antik Çağ'da bir süre akropol, sonraki dönemlerde ise nekropol alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Akhisar'daki ilk Türk-İslâm yerleşiminin de bu alan içinde kaldığı, Köfünlü (Kara Mehmet) Camii'nin höyüğün doğu, sinagog kalıntısının ise güneydoğu yayılım alanı içinde olduğu tespit edilmiştir. Büyük bir bölümü Kethüda Mahallesi'nde, bir bölümü ise Paşa Mahallesi sınırları içinde kalan bu geniş arazi Evliya Çelebi'nin 1671'de "kale" olarak nitelemesine neden olacak bir sur sistemiyle korunuyor olmalıydı. Köfünlü Camii çevresindeki bazı noktalarda gözlemlenen kalıntılar bu sur siteminin doğu kısmıyla ilgili olmalıdır. Höyüğün güneyindeki Hergelen Camii (16. yüzyıl) ise höyük yükseltisinin bitip ova seviyesinin başladığı noktada yer almaktadır.

Höyüğün, günümüzde dahi Akhisar İlçesi'nin merkezi konumundaki bir noktada bulunması sürekli iskânı beraberinde getirmiş, günümüze kadar kısa süreli kronolojik boşluklarla bu alan yoğun bir şekilde iskân edilmiştir. Bu denli yoğun yapılaşmaya karşın sınırlı bir alan SİT içinde korunmaya çalışılmış, ancak korunmak istenilen alanda da önceki hastane inşaatı dolayısıyla çok ciddi bir tahribat gerçekleşmiştir.

Kazı başkanlığının başvurusu üzerine İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 09.05.2012 günlü oturumunda yıkım kararı alınan, ardından mülkiyetinin Sağlık Bakanlığı'ndan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devri sağlanan Hastane Höyüğü üzerinde yer alan eski hastaneye ait binaların yıkımı 2018 yılı Ocak ve Şubat aylarında Manisa Müzesi denetiminde kazı başkanlığımızın da katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Res. 18-20). Böylece höyük kazısını sınırlayan durum ortadan kalkmış olup ilerleyen sezonlar için uygun kazı alanı sağlanmıştır.

Höyüğün 3/2'lik bölümünün SİT alanı dışında kalması nedeniyle kazıların yapılabildiği 3/1'lik alan içinde kalan hastanenin yıkımından oluşan moloz kaldırıldıktan sonra höyük yüzeyinde çok daha geniş alanlarda kazı yapılabilecektir. Bu sayede elimizdeki bilgilerle kazılmayan alanlardan edinilecek yeni bilgiler sayesinde Akhisar ilçe merkezinin bu ilk iskan sahası hakkında daha fazla bilgiye ulaşılacağı düşünülmektedir.

Res. 20: Yıkım sonrasında höyük yüzeyinin görünümü (Thyateira kazı arşivi).

Uzun vadede düşünüldüğünde ise Hastane Höyüğü'ndeki kazıların amacı, Akhisar'daki tek ören yeri olan Tepe Mezarlığı'nda olduğu gibi Thyateira'nın arkeolojik potansiyelini anlamanın yanı sıra ikinci bir kültürel miras sahası olarak değerlendirmek ve höyük üzerindeki kalıntıları ziyaretçilere açarak turizme kazandırmaktır. Bunu yaparken, höyüğün arkeolojik SİT alanı kapsamında korunmakta olan 3/1'lük kısmının yanı sıra, modern yerleşim altında kalmış ancak özellikle günümüze kadar ulaşmış Türk-İslam eserleriyle dikkat çeken 3/2'lük bölümünün de bu kapsamda değerlendirilmesi planlanmaktadır. Başarıldığı taktirde tarihöncesi dönemlerden günümüze kadar farklı kültürler tarafından iskan edilen bu geniş kentsel arkeoloji sahası, ilçe merkezinde olmasının getirdiği bazı avantajlar da dikkate alınarak çok sayıda ziyaretçinin ilgisini çekebilecek bir ören yeri hâline getirilebilir.

NOTLAR

[1] Bu vesileyle Thyateira kazılarına izin ve yardımlarından ötürü Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Akhisar Belediye Başkanlığı'na, katkılarından ötürü Dr. Öğr. Üyesi Rafet Dinç'e teşekkür ederiz.

[2] Bu kent plandan haberdar olmamızı sağlayan Akhisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler önceki Müdürü Nadir Güven'e teşekkür ederiz.

[3] Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi için, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat kısmında bulunan yazma temel alınarak Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff'un da içinde bulunduğu bir ekip tarafından tercüme edilen eserden faydalanılmıştır. Bu konudaki yardımlarından ötürü Doç. Dr. Safiye Akdeniz'e teşekkür ederiz.

"Sene 1007 tarihinde Celâlî Karayazıcı ve karındaşı
Deli Hasan havfından fermân-ı şehriyârî ile
ahâli-i vilâyet cem' olup fâtih-i Eğre Sultân Mehemmedi-
i Sâlis asrında müceddeden bu kal'ayı
binâ eden kimesneler ile kelimât edüp anların nakliyle
tahrîr etdik. Karîbül'-ahd binâ olunmuşdur.
Be-dest-i vâlî Macar Alî Paşa. Bir düz vasî' sahrânın
tâ ayne'l-fi'linde kerpiçden şekl-i müdevver bir
alçak dîvârlı ve (---) kapulu (---) kuleli kal'a-i
müfîd (u) muhtasardır. Ammâ dâ'iren mâdâr mazgal
delikleri vardır. Ve dâ'iren mâdâr cirmi sekiz
bin altı yüz adımdır. Ve cümle kulleleri kiremit örtülü
birer toplu ma'mûr burçlardır. Ammâ iç el
olmak ile dizdârı ve neferâtları yokdur. Lâkin
ta'mîri ve termîmi içün evkâfı çokdur."

[4] Verdiği bilgiden ötürü ekip üyemiz, jeolog Yrd. Doç. Dr. Mahmut Ziya Görücü'ye teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Akdeniz, E. 2012. "Kuzey Lydia'daki Thyateira'nın Erken Dönem Yerleşimi: 'Hastane Höyüğü Kazısı'", *TÜBA-AR* 15: 21-45.

Akdeniz, E. ve A. Erön 2016. "2014 Yılı Akhisar-Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 37/2: 81-94.

Akdeniz, E, M. K. Şahin ve A. Erön 2015. "2013 Yılı Akhisar-Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 36/2: 121-138.

Dağlı, Y., S. A. Kahraman ve R. Dankoff (yay.) 2005. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, IX. Kitap.* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Duyuran, R. 1974. "Akhisar Tepe Mezarlığında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar II", *Türk Arkeoloji Dergisi* XX/2: 17-27.

Emecen, F. 1989. "Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri", *Türklük Araştırmaları Dergisi* 4: 215-223.

French, D. H. 1969. "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia, II, The Balıkesir and Manisa/Akhisar Areas", *Anatolian Studies* XIX: 41-98.

Satış, B. 1994. *İlkçağdan Günümüze Akhisar*. Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı, İzmir.

Şahin, M. K. 2017. "Akhisar Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler", S. M. Topçu ve R. Aydın (yay.) *Sanat Tarihi Yazıları, Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı*: 359-384. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

Tezcan, N. 1999. *Manisa nach Evliya Çelebi aus dem neunten band des seyahat-name uberset-zung und kommentar*. Brill, Leiden.